

A házasság megszűnése

Szerző: NAGY Márta

Affiliáció: bíró, Fővárosi Törvényszék; címzetes egyetemi docens, SZTE ÁJTK

Rovat: Családjog

Rovatszerkesztő: Hegedűs Andrea

Lezárás dátuma: 2018.07.06

Idézési javaslat: NAGY Márta: „A házasság megszűnése” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Családjog rovat, rovatszerkesztő: HEGEDŰS Andrea) <http://ijoten.hu/szocikk/a-hazassag-megszunese> (2018). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A házasság megszűnésének két módja létezik: az egyik valamelyik (vagy mindkét) fél halála, a másik a házasság felbontása. Tág értelemben a megszűnés fogalmi körébe vonható esetlegesen a házasság érvénytelenné nyilvánítása is. A házasság – az élettársi kapcsolattal ellentétben – az életközösség megszűnésével nem ér véget. Számos ország (Belgium, Franciaország, Dánia, Portugália, Spanyolország) bontójogi rendszere – a hatályos magyar nem – ismeri a separatio, a különválás jogintézményét, amely a kánonjogi hagyományokban gyökerezik. A modern társadalmak kialakulása előtt a katolikus doktrína tiltotta a bontást. A múlt század elején hazánkban a római katolikus egyház a házasság felbontását tiltotta, az ágytól-asztaltól való akár örökös elválást nem. A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk még „ágytól és asztaltól való elválásként” szabályozta a separatiót. A különválás tehát „csupán” az életközösség megszűnését jelenti a házastársak között, de ellentétben a házasság felbontásával, nem eredményezi a házasság megszűnését.

Tartalomjegyzék

- 1. Bevezetés**
- 2. A házasság megszűnésének esetei**
 - 2.1. Az egyik házastárs halála
 - 2.2. Bírósági felbontás
 - 2.2.1. Történeti áttekintés
 - 2.2.2. A Csjt. bontási rendszere
 - 2.2.3. A hatályos bontójogunk jellemzői
 - 2.2.4. A Ptk. Családjogi Könyve
 - 2.2.5. A kiskorú gyermek érdeke
- 3. Közvetítői eljárás a házassági bontóperben**
- 4. Eljárási szabályok**
- 5. A házasság megszűnése az Európai Unióban**
- 6. A tagállamok bontójogi rendszerei**

1. Bevezetés

[1] A házasság megszűnésének két módja létezik, az egyik valamelyik (vagy mindkét) fél halála, a másik a házasság felbontása. Tág értelemben a megszűnés fogalmi körébe vonható esetlegesen a házasság érvénytelenné nyilvánítása is. A házasság – az élettársi kapcsolattal ellentétben – az életközösség megszűnésével nem ér véget.^[1] Számos ország (Belgium, Franciaország, Dánia, Portugália, Spanyolország) bontójogi rendszere – a hatályos magyar nem – ismeri a *separatio*, a különválás jogintézményét, amely a kánonjogi hagyományokban gyökerezik. A modern társadalmak kialakulása előtt a katolikus doktrína tiltotta a bontást. A múlt század elején hazánkban a római katolikus egyház a házasság felbontását tiltotta, az ágytól- asztaltól való akár örökös elválást nem.^[2] A 2013. évi V. törvény (Ptk.) koncepciója és a Szakértői Javaslat a nem megváltoztatását is a ->házasság megszűnési esetei között szabályozta. A törvény végül – az indokolása szerint – azért nem rendelkezik erről, mert a speciális jogszabály alapján „a nem megváltoztatásának születési anyakönyvbe való bejegyzését meg kell tagadni, ha az érintett személy házassága vagy bejegyzett élettársi kapcsolata fennáll.”^[3] Vagyis ha házasságban élő ember szeretné megváltoztatni a nemét, akkor előbb el kell válnia. Ez összhangban van azzal, hogy Magyarországon a házasság létezési feltétele a házasulók különneműsége. Az Alkotmánybíróság 1995-ben elutasította az azonos neműek házasságkötésének (->a házasság megkötése) lehetővé tételére irányuló indítványt. Ma már túlhaladott ennek az álláspontnak a fenntartása, különösen azért, mert azonos neműek olyan európai államokban is házasságot köthetnek, mint például Spanyolország, Portugália, Írország, ahol nagyon erősek a katolikus hagyományok.

2. A házasság megszűnésének esetei

2.1. Az egyik házastárs halála

[2] A Ptk. Családjogról szóló Negyedik Könyve (Csjk.) a korábbi, a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvényben (Csjt.) foglaltaknak megfelelően a házasság megszűnésének két esetét szabályozza, egyrészt a halál okából történő megszűnést [Ptk. 4:20. § (1) bekezdés a) pont], másrészt a bírósági felbontást [Ptk. 4:20. § (1) bekezdés b) pont]. A jogszabály nem nevesíti külön, de értelemszerűen a házasság megszűnéséhez vezet mindkét házastárs halála. A holtak nyilvánítás anyagi jogi szabályairól a Ptk. 2:5–2:7. §-a rendelkezik, a halál tényének bírói megállapítása anyagi jogi és mindkét jogintézmény eljárásjogi szabályairól a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvény tartalmaz további részletszabályokat.

[3] A bigámia (kettős házasság) tilalma (->házassági akadályok) szempontjából fontos speciális rendelkezés vonatkozik arra az esetre, ha valaki holtta nyilvánítási eljárás, halál tényének bírósági megállapítása iránti eljárás vagy orvosi vélemény alapján rendelkezésre álló, a házastárs halálát igazoló halotti anyakönyvi kivonat birtokában jóhiszeműen újabb házasságot köt, és utóbb bebizonyosodik, hogy a korábbi házastárs mégis életben van. A jelenleg hatályos rendelkezés a korábbi szabályon annyiban változtat, hogy szóhasználatával egyértelműsíti, hogy a házasságot megszüntnek kell tekinteni a másik házastárs újabb házasságkötése esetén. Fontos hangsúlyozni, hogy az újabb házasságot kötő felek jóhiszeműségének követelménye a szabály alkalmazhatóságának feltételeként, pozitíve fogalmazódik meg („az újabb házasságkötéskor egyik házasuló sem tudta, hogy a halál nem következett be”).

[4] A házasság megszűnésének joghatásai szempontjából kiemelt jelentősége van a házasság megszűnése időpontjának. A Ptk. 4:20. § (3) bekezdése rendezi, hogy az egyes esetekben a házasság

mely időpontokban szűnik meg, vagyis a megszűnés személyi és vagyoni következményei mely időponthoz kapcsolódnak. Időponton a megszűnés napját kell érteni, mert az anyakönyv az anyakönyvvezésre kerülő tények idejét napra szólóan rögzíti. Ha mindkét házastárs meghalt, az elhalálozás sorrendjének jelentősége lehet (kivéve a közös veszélyben elhunytak esetét),^[4] ezt bizonyítási eljárással lehet tisztázni. A házastárs halálának az időpontját a halotti anyakönyvi bejegyzés, illetve a bíróságnak a halál tényét megállapító vagy az eltűnt házastársat holtak nyilvánító végzése tartalmazza. Ellenbizonyításnak csak az arra hivatott közigazgatási vagy bírósági nemperes eljárásban van helye. A bírói gyakorlat szerint a halál időpontjának a holtta nyilvánító végzésben megjelölt időponttól eltérő megállapítására közigazgatási per keretében nincs lehetőség.^[5] A házasság megszűnése időpontjának tehát halál esetén – az ellenkező bizonyításáig – azt a napot kell tekinteni, amelyet a halotti anyakönyvi bejegyzés vagy a bírósági határozat a halál napjaként megállapít. A másik házastárs újabb házasságkötése esetén nem az újabb házasságkötés, hanem az utóbb megdőlt és jóhiszeműen valósnak hitt halálozási nap a megszűnés időpontja.^[6]

2.2. Bírósági felbontás

2.2.1. Történeti áttekintés

[5] A házasságok felbontásának népességhez viszonyított számarányait tekintve azt hihetnénk, hogy a múltban a házasságok nagy része nem ment tönkre. Ha a házasságtörést tekintjük, azt mondhatjuk, hogy évszázadokon keresztül több jogrendszerben a nőknek kellett az ártatlanságukat bizonyítaniuk, ha a férjük megvádolta őket. A házasságtörés csak ritkán vezetett a házasság felbontásához, mivel a múltban sokkal inkább a gazdasági és nem az érzelmi kapcsolat volt fontos a párok életében, a kapcsolat érzelmi tartalmának nem sok köze volt a házasság megromlásához, mint ahogyan létrejöttében sem játszott szerepet. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a XVI–XIX. századi átlagéletkorok (betegségek, háborúk) függvényében a holtodiglan-holtomiglan eskü semmiképpen sem jelentett 40–50 évig fennálló házasságokat, mint manapság. Ma jó eséllyel háromszor annyi ideig is eltarthat egy házasság, mint akár kétszáz évvel ezelőtt.^[7] Vagyis azt mondhatnánk, hogy a modern válóper nem más, mint az egyik fél halálának funkcionális helyettesítése. Ez legalább annyira túlzó kijelentés, mint mai társadalmunk téves elképzelése arról, hogy a házassági krízisek és a bontóperek soha nem látott méreteket öltenek. Ahogyan türelmetlenek a párok a párkapcsolati krízishelyzeteik kezelésében, türelmetlenek a válás során is. Vajon így volt ez a korábbi századokban is? Voltaire úgy vélte, hogy a válás valószínűleg egyidős a házassággal, esetleg a házasság néhány héttel öregebb, hisz a férfi az esküvő után két hétig küzd a feleségével, egy hónap után megveri, majd hatheti együttélés után különköltözik.^[8] Ezt a tempót modern társadalmunk sem tudja túlszárnyalni, de a házastársak korunkban az életközösség megszűnésétől a bontókereset benyújtásáig ritkán várnak több évig, a bontóperek tapasztalatai szerint a bontópert megelőző különélés ideje az esetek többségében a hat hónapot sem éri el.^[9] A bontóperi kultúra fejlődésével nyomon követhető, hogy a jogalkotók, jogalkalmazók egyre inkább törekedtek a válások meggondoltabbá tételét, a vitás kérdések kulturáltabb rendezését elősegíteni.

[6] Mint említettük, a katolikus kánonjog tiltotta a válást. Így bontó okokról sem beszélhetünk a római katolikus egyház házasság megszűnésével kapcsolatos tételei között. Hosszú évszázadok alatt az érvénytelenítés és a különélés vált elfogadottá a házasság felbontása helyett. VIII. Henrik közismert példáit tekintve állíthatjuk, hogy az érvénytelenítés intézménye a bontást helyettesítő eljárásként szolgált, de ugyancsak e példákból tudjuk, hogy az egyház fukarul bánt a felmentésekkel. Ha a bontó okok különböző korokra, jogrendszerekre rímelő változatait áttekintjük, megállapítható, hogy a ->római jog igen haladó szelleműnek bizonyult. A *manus* (férji hatalom) nélküli házasságot megszüntette a közös akarat vagy az egyoldalú nyilatkozat minden hatósági közreműködés nélkül. A közös akarral történő házasság felbontása a köztársasági

korban már kiterjedt a *manusos* házasságra is.^[10] A Justinianus korabeli törvényhozás már elsősorban a férjeknek kedvezett, bontó oknak számított a férfiaknál: a méregkeverés, a sírgyalázás, házasságtörés esetén viszont csak a feleség házasságtörése számított bontó oknak.^[11] A protestáns Európában a lutheri alapelvek nyomán házasságtörés, elhagyás, impotencia okán tették lehetővé több országban is (Norvégia, Dánia) a házasság felbontását. Zwingli elsőként hozta létre a házassági bíróságot (*Ehegericht*), amely egyházi és világi bíróból állt. Az új, a reformációból gyökerező eszmék áthelyezték a hangsúlyt a házasság formáságairól annak tartalmára, a felek kapcsolatának minőségére. Ez első és nagyon lényeges lépése volt a békítés intézményének (->**alternatív vitarendezési módok**) házassági ügyekben való bevezetése és általánossá válása. A szekularizáció folyamatának eredményeként a XVIII. századra már bővült az európai szinten elfogadott bontó okok listája (érzelmi összhang hiánya, gyógyíthatatlan betegség vagy az ún. „boldogtalansági tényezők”, mint az elhidegülés) és a bírói mérlegelés lehetősége is. A „mérsékletes” erőszak (->**családon belüli erőszak**) azonban összeegyeztethető volt a működő házassággal, és nem tekintették azt a házasság megromlására utaló jelnek. A gyermekek jogi státusza (->**a gyermekek jogai**) lassan megváltozott, a hangsúly a gyermek szülőikkel szembeni kötelezettségeitől a szülőkre háruló társadalmi kötelezettségek felé tolódott el. A XIX. századra az elhagyás vagy a távollét eseteit kivéve többnyire minden jogrendszer előírta a felek békítésének kísérletét minden bontó ok esetén. A válás a XIX–XX. század fordulójára társadalmi kérdéssé vált. Társadalomtudósok foglalkoztak a jelenség elemzésével. Az egyre liberálisabbá váló törvények már védték a nőket, az európai gyakorlatban tért hódított a bontójog kölcsönös felróhatóságon alapuló „kompenzációs rendszere.”^[12] Ez azonban még nem jelentett változást az európai bontási rendszerek vétkességi elvű szemléletében. A vétkességi elvű szemlélet annak a szankciós elvnek az alkalmazását jelenti, amely a bontást függővé teszi a házastársak valamelyikének vétkességétől.^[13] A változás a XX. század legnagyobb szemléletváltást hozó korszakának, a '60-as éveknek köszönhető. Erre az időszakra datálódik a jog „válasza” az új társadalompolitika vívmányaira, amely a nem vétkességen alapuló bontás bevezetése volt, mely lehetővé tette a házasság felbontását anélkül, hogy bármilyen hibát, felelősséget megállapítottak volna, vagy az egyik félnek valamilyen vétkességet tulajdonítottak volna. A '80-as évek közepére ez alapelveként már minden ország bontótörvényében megjelent. Az más kérdés, hogy egyes európai országok bontójogi rendszereiben (például a francia, a luxemburgi, az osztrák, a portugál, a dán, a ciprusi jogban) a mai napig létező egyik bontó ok maradt a vétkességen alapuló bontás is az ún. objektív bontás elve mellett.^[14] Az ezredfordulót megelőző néhány évtized törvényei azonban nem szükségképpen voltak engedékenyek, sokféle garanciát építettek be a megdöntött bontóper megakadályozására, így a hosszantartó különélést vagy a kötelező békítő tárgyalást. A legalább kétfordulós bontóperekben esélyük van a házastársaknak átgondolniuk azt, hogy véglegesnek tekintik-e válási szándékukat vagy sem. Vitatkozunk tehát olyan álláspontokkal, amelyek szerint a házastársi egyenlőség, a cselekvési szabadságtöbblet, az információs bizalmasság okolható az utóbbi évtizedek „válási boom”-jáért.^[15] A komplex oksági tényezők elemzése helyett a lehetséges jogalkotói és jogalkalmazói válaszokra helyezük a hangsúlyt, amellyel az egyéni felelősségvállalásnak, az emberi kapcsolatok minőségi átalakításának, a megbecsülésre (*recognition*) képessé tevő magatartás- és viselkedésminták térhódításának, a különélő szülők egymással és közös gyermekeikkel való kapcsolatának minőségi javítását segíthetjük elő.

[7] A családjog első átfogó kodifikációjára a magyar jogban az 1952. évi IV. törvénnyel (Csjt.) került sor. A magyarországi jogfejlődés során a vétkességi alapú bontási rendszer a Csjt. hatálybalépésével szűnt meg.^[16] A 6800/1945. ME sz. *rendelet* még abszolút bontó okként ismerte el a közös megegyezést. A Csjt. hatálybalépésekor a szocialista házasság „védelmének” merev szemléletét tükrözte, és a házasság felbontásához megkövetelte a „komoly és alapos” ok bizonyítását. A Legfelsőbb Bíróság 3. számú irányelve (1964) – áttörve a merev szemléletet – a közös akaratnyilvánítást, ha az szabad, befolyásmentes, komolyan megfontolt és végleges volt, elfogadta komoly és alapos oknak. E szemléletváltás 1974-ben normaszöveg szintjén jelent meg.

A Csjt. 1974. évi novellája törvényben is elismerte a közös megegyezésen alapuló bontás lehetőségét, mint a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásának bizonyítékát, ahogyan azt a 3. irányelv helyébe lépő 9. irányelv hangsúlyozta. Az egyező akaratnyilvánítás nem volt tehát ekkortól sem abszolút bontó ok, hanem csak bizonyíték, ha a járulékos kérdésekben megegyeztek a felek. A Ptk. 21. § (2) bekezdése ismét abszolút bontó okként kezeli a megegyezést, mert – ha a bíróságnak nincs kétsége a felek egybehangzó nyilatkozatának véglegessége és befolyásmentessége tekintetében – az önmagában kiváltja a bontást, természetesen akkor, ha ahhoz a (3) bekezdésben megkívánt egyezség társul.

2.2.2. A Csjt. bontási rendszere

[8] Ahhoz, hogy a hatályos jog szerinti bontási rendszer alapvető vonásait és szabályait megértsük, röviden érdemes áttekintenünk a Ptk. családjogi rendelkezéseit megelőző több évtizedes időszak jogalkotási folyamatát. A Csjt. hatálybalépése óta a magyar bontójog alapvonásai akként összegezhetők, hogy a házasság felbontása kizárólag bírói úton történhet (a felbontás tényének bejegyzése az anyakönyvbe csupán regisztratív aktus), a bontás alaptényállása kerettényállás, amelyet tartalommal a bírói gyakorlatnak kell kitöltenie. A bontás tekintetében nem alkalmazza a vétkesség kategóriáját, megfelelő feltételek megvalósulása esetén megengedi a megegyezésen alapuló bontást. Értékelné rendeli a közös kiskorú gyermek érdekét. Eljárási szabályokkal a bíró számára békítő tevékenységet ír elő.^[17]

[9] A kerettényállási jelleg mint újdonság azt jelenti, hogy a házassági törvényhez képest nem tartalmaz kazuisztikát, tehát nem sorolja fel tételesen a bontó okokat. A bíróság értékelésére bízza, hogy milyen körülmények, magatartások vezettek a házastársak végleges elhidegüléséhez, a kapcsolat teljesen, helyrehozhatatlanul megromlott-e. Az új konstrukció további jellegzetessége, hogy a felek kölcsönös megegyezését a házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlása bizonyítékának tekinti abban az esetben, ha a megegyezés vizsgálata során arra a meggyőződésre jut, hogy az a felek végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes akaratnyilvánításának tekinthető.

[10] A Csjt. végleg szakított a vétkességi rendszerrel, a feldúltságon alapszik, és így nem teszi függővé a bontást a házastársak valamelyikének a vétkességétől. A feldúltság elve legfőképpen abban különbözik a vétkességi elvtől, hogy a házastársi kötelezettségét megsértő fél is kérheti a házasság felbontását. A feldúltság elve alapján nincs olyan egyedi ok, amely esetében a bíróságnak a házasságot minden további vizsgálat nélkül fel kellene bontania. Ellenkezőleg, a felek végleges akaratelhatározáson alapuló, befolyásmentes, kölcsönös akaratnyilvánítása kivételével minden esetben meg kell vizsgálnia a házasság megromlásának egész folyamatát. Ez komoly kötelezettséget ró a bíróra, hiszen a folyamat értékeléséhez a bonyolult társadalmi mozgásfolyamatok és ezeknek az egyénre gyakorolt hatásának megértésére van szükség. A jogalkalmazási nehézségek leküzdéshez nyújtott segítséget az Európa Tanács közgyűlésének ajánlása^[18] a családszerkezetekben történő mélyreható változások elemzésével. Ez alapján a XX. század utolsó évtizedeinek kommentárjai a felbomlás folyamatában megneveztek ún. rizikófaktorokat,^[19] amelyek veszélyeztethetik a házasság fennmaradását. Így az egykeresős és kétkeresős családmodellek egymás mellett élése, amely más és más elvárások megvalósítását teszi lehetővé. Értékaránytalanságot jelenthet az egykeresős modellek súlyos egzisztenciális terhe, a kétkeresőséknél a családi feladatok terheinek aránytalan viselése vagy a túlterheltség egyéb formái. A feldúltság elvével összefüggésben már nem bontó okként, hanem az elhidegülés lélektani folyamatai között említi a szexuális hűtlenséget vagy az eseti tettelegességet. A bontóperben sem teszi lehetővé, hogy a bontásra kizárólag akarathiba, kényszer, tévedés, megtévesztés címén kerüljön sor.

[11] A vétkességi elvtől való elszakadás azonban nem jelentette azt, hogy a joggyakorlat közömbös maradt a súlyos köteleességsértő házastársi magatartások eseteivel szemben (például

szexuális hűtlenség, alkoholista életmód, durva, tetteges bántalmazás). Ezekre úgy tekintett, mint súlyosan kifogásolható magatartásokra, melyeknek elviselése nem várható el az azt alaposan sérelmező házastárstól, és ennek nyomatékos jelentőséget tulajdonított a kapcsolódó jogvitákban is (->háztársi lakáshasználat, gyermekelhelyezés, ->háztársi tartás). A bizonyítás centrumában annak értékelése helyezkedett el, hogy a bizonyítottan kifogásolható magatartás lélektanilag milyen hatást váltott ki a másik házastársból, előidézte-e a kapcsolat végérvényes tartalmatlanná válását vagy sem. A bírói gyakorlat jelentőséget tulajdonított annak, hogy a házastárs milyen oksági folyamat következtében tanúsított súlyosan kifogásolható magatartást. Az oksági folyamatban olyan egyéb körülményeket is értékelték a bíróságok, mint az ún. nemzedéki viták, a felek vagy egyik fél túlzott anyagi tehervállalása.^[20]

[12] Bár a Csjt. nem tartalmazta a megbocsátás kifejezést, és a korábbi házassági törvénnyel ellentétben a kereseti jog sem enyészett el az által, ha a házastárs a felróható cselekményt megbocsátotta, a feldúltság elvének alkalmazásából mégis következik, hogy a joggyakorlat a megbocsátásnak komoly jelentőséget tulajdonított. Bízunk abban, hogy ma már – elsősorban a civil szervezetek, de a hatóságok felvilágosító munkájának köszönhetően – a súlyos sérelmeket, a ->családon belüli erőszak különböző megnyilvánulási formáit egyre kevésbé tolerálja az áldozattá váló házastárs, és egyre kevésbé fordulhat elő, hogy ilyen súlyos problémákkal terhes kapcsolatot elviselhetőnek minősítsen ő maga vagy akár a bírói gyakorlat.

[13] A megegyezésen alapuló bontás szabályozását több körülmény is indokolta. A leglényegesebb az, hogy ha a fenntarthatatlan élethelyzetük rendezése érdekében mindkét házastárs kívánja a házasság felbontását, ez állami elismerést nyerjen azáltal, hogy ne kelljen a formálisan szembenálló feleknek a per és a bizonyítás tárgyává tenni a kapcsolat megromlásának okait. A Csjt. 1995-ös módosítását^[21] megelőzően a Polgári perrendtartás (Pp.) rendelkezései alapján a bíróság nem állapíthatta meg a tényállást a felek egyező előadása alapján, a felek által egyezően előadott tényekre még tanúmeghallgatást is előírt a jogszabály, azt követően már nem kívánta korlátozni ily módon a felek rendelkezési jogát. A jogszabály a felek elhatározását akkor tekintette véglegesnek, ha a felek megállapodtak a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás, a háztársi tartás, a közös lakás használata, valamint – az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése kivételével – a háztársi közös vagyon megosztása kérdésében, és egyezségüket a bíróság jóváhagyta. Ha a felek nem tudtak megegyezésre jutni valamennyi kérdésben, a bíróság a házasságot egyező akaratnyilvánítással nem bonthatta fel.^[22] A jóváhagyásnak további feltétele volt, hogy az egyezség megfeleljen a jogszabályoknak és a felek méltányos érdekeinek.

[14] A felek méltányos érdekei körében a gyermek érdekét is értékelte a bíróság. Ha a bíróság a szülőknél a gyermekelhelyezés kérdésében kötött egyezségét nyilvánvalóan ellentétesnek találta a gyermek érdekével, a bíróság azt nem hagyhatta jóvá.^[23] A jogfejlődés eredményeként a gyermekelhelyezés tárgyában létrejövő egyezségnél azt is figyelembe kellett venni, hogy a Csjt. 74. §-a szerint, ha a gyermek a tizenegyedik életévét betöltötte, az elhelyezésére vonatkozó döntés csak egyetértésével hozható, kivéve, ha az általa választott elhelyezés a fejlődését veszélyezteti. A gyermek érdekét a kapcsolattartás szabályozásánál is döntőnek kellett tartani, összhangban a 149/1997. (IX. 10.) Kormányrendeletben foglaltakkal.^[24] A gyermek érdekének elsődlegessége jelent meg a gyakorlat az irányú változásában, hogy ha a szülő a nála elhelyezett gyermekével együtt külföldre kíván „kivándorolni”, a bíróságoknak vizsgálnia kellett, hogy a gyermek végleges külföldre távozására vonatkozó nyilatkozat jóváhagyása iránti kérelemhez a szülő csatolta-e azokat az okiratokat (különösen: a külföldi hatóság által kiállított környezettanulmányt, iskolalátogatási igazolást, jövedelemigazolást, befogadó nyilatkozatot), amelyekből megállapítható, hogy a gyermek nevelése, tartása, ellátása, tanulmányainak folytatása külföldön biztosítva van.^[25] A gyermek végleges külföldre távozására vonatkozó jognyilatkozat elbírálása során mérlegelés tárgyát képezte, hogy a kapcsolattartást szabályozó bírósági vagy gyámhivatali határozat végrehajtása nemzetközi szerződés vagy viszonyosság

hiányában biztosítható-e.^[26] A szülőnek a gyermek végleges külföldre távozására vonatkozó nyilatkozatához a gyámhatóság jóváhagyása volt szükséges.^[27]

[15] A Csjt. 1995. évi módosítása után a szülők a házasság felbontása iránti perben is megállapodhattak közös szülői felügyeletben.^[28] Ebben az esetben a szülőknek nyilatkozniuk kellett arról, hogy milyen módon kívának együttműködni a közös ->szülői felügyelet ellátása során. A gyakorlat megkívánta, hogy ebben az esetben – a későbbi viták, nézeteltérések elkerülése végett – az egyezség minél részletesebben tartalmazza a közös szülői felügyelet gyakorlásának szabályait. A meggondolatlan egyezségkötési szándékot és a fiktív megállapodásokat gátolni kívánó rendelkezés volt az egyezség megváltoztatásának korlátozására irányuló rendelkezés.^[29] Az 1995-ben alkotott újabb szabályozás már annyiban áttörte ezt, hogy nem kívánta meg a gyermek érdekét érintő megállapodások esetén a sérelem súlyosságának a bizonyítását, a tartásdíj felemelését már azon az alapon is megengedi, hogy a közös egyetértés alapján eredetileg is a törvény szerint járó összegnél számba vehető kisebb összegben állapították meg a tartást, valamint a gyermek érdekében az egyezségnek a kapcsolattartásra vonatkozó tartalma módosulhasson. Nem vonatkozott a korlátozás a közös vagyon megosztására sem.

[16] A joggyakorlat a különélés időtartamának nemcsak azokban a bontórendszerekben tulajdonít jelentőséget, amelyek ismerik a különválás jogintézményét. A bírói gyakorlat értékeli a különélés időtartamát a házasság végleges megromlásának megállapítása körében és nevesíti a közös megegyezésen alapuló bontás esetei között. A különélés az életközösség megszűnése. E szempontból fontos, hogy mikor tekinthető az életközösség megszűntnek. Az ítélezési gyakorlat szerint a házassági életközösség tartalma szerint lélektani, erkölcsi és vagyoni összetevők együttese, mely a közös háztartásban, a közös gazdálkodásban, valamint a bensőséges személyes viszonyban jelenik meg. Nem állapítható meg az életközösség végleges megszűnése akkor, ha a házastársak érzelmileg elhidegültek ugyan egymástól, de a gazdasági kapcsolat – különböző okoknál fogva – fennmarad a felek között. Azt azonban leszögezhetjük, hogy az időtartamra úgy tekintett a jogalkalmazó, hogy minél hosszabb a házasság felbontását megelőző különélés ideje, annál kisebb a jelentősége a kísérő körülmények súlyának és a remény a házaselet visszaállítására.^[30] A Csjt. a megegyezésen, de egyúttal tartós különélésen alapuló bontás sajátos esetét valósította meg azzal a rendelkezéssel, hogy ha a házastársak között legalább három éve megszakadt az életközösség úgy, hogy külön lakásban élnek és igazolják azt is, hogy a közös gyermek elhelyezését, valamint tartását a gyermek érdekeinek megfelelően rendezték, a bíróság teljesen és helyrehozhatatlanul megromlottnak ítélte a házasságot, és azt további vizsgálat nélkül felbontotta. E rendelkezés alkalmazása azokban az évtizedekben, amikor a szocialista lakásviszonyok kevésbé engedték meg az önálló lakáshoz jutást, nem könnyítette meg igazán a felek számára a kölcsönös megegyezésen való házasság felbontásának lehetőségét. A jogalkotói szándék inkább abban rejlett, hogy a hosszú különélést az életközösség végleges megszakadása körében jelentős súllyal értékelte.

[17] A Csjt. hatálybalépésétől kezdve (a házassági törvény hagyományait követve) többszöri módosításain át változatlanul a bíróság feladatává tette a békítést (->alternatív vitarendezési módok). 1986-ban markánsan jelent meg ez a kötelezettség a bontóper előtti meghallgatás jogintézményének eljárási szabályok közé való beiktatásával.^[31] A Pp. 280. § (4) bekezdése szerint a bontóper előtti meghallgatás során a bíróság tájékoztatta a feleket az eljárás jelentőségéről és a bontás várható körülményeiről. A házastársakat személyesen meghallgatta, ennek során akként is rendelkezhetett, hogy az egyik házastárs a másik meghallgatásánál ne legyen jelen. A bíróság kötelességévé tette a házastársak kibékítésének megkísérlését. Ha a békítés eredményre vezetett, a bíróság az eljárást megszüntette. Ellenkező esetben vagy ha a másik házastárs a meghallgatáson nem jelent meg, a bontóper előtti meghallgatást végzéssel befejezetté nyilvánította. Az egy évtizedes gyakorlat bebizonyította, hogy lényegében egy formális eljárásról volt szó. Sem a peres eljárás kontradiktórius jellege, sem a tárgyalótermi körülmények nem

kedveztek a jogintézmény sikerességének.

[18] A jogalkotó 1995-ben korrigálta a jogszabályi tartalmat, és módosította a fenti rendelkezést.^[32] Ettől kezdve amennyiben a bontóperben tartott első tárgyaláson a felek nem békültek ki – kivéve, ha nem született a házasságból kiskorú gyermek, vagy született, de a felek az életközösséget több mint három éve megszakították, külön lakásban éltek és igazolták, hogy a gyermek sorsát érdekeinek megfelelően rendezték –, a bíróság a tárgyalást elhalasztotta, egyben felhívta a feleket, hogy három hónapon belül kérhetik az eljárás folytatását. A három hónapos gondolkodási időszak bevezetését elsősorban a házasságból született közös kiskorú gyermek érdeke (->a gyermekek jogai) indokolta. A Csjt.-nek az 1995-ben történt módosítása^[33] egyúttal alapelveként emelte a kiskorú gyermek érdekének biztosítását is. A gyermek jogainak érvényesítését árnyaltan értelmezte annyiban, hogy bár mind a bíróság, mind a szülők kötelezettsége a kiskorú gyermek érdekének biztosítása, sok esetben ez a védett érdek igényli, hogy a gyermek érdekeit veszélyeztető családi kapcsolat ne maradjon fenn.^[34] A Csjt. az európai gyakorlattal összhangban tartalmazott szabályt arra nézve, hogy a házasság felbontásánál a közös kiskorú gyermek érdekét figyelembe kell venni. A Ptk. az európai és a nemzetközi trendeknek megfelelően már a normaszövegben megjeleníti, hogy a gyermek érdeke a bontás kérdésében egy a fontos, mérlegelendő szempontok közül, ehhez képest a gyermekre kiható járulékos kérdések elbírálásánál elsődlegesen a gyermek érdekének kell érvényesülnie, amint azt a Gyermek jogairól szóló New York-i Egyezmény 3. cikkének 1. pontja is tartalmazza.^[35]

[19] A Csjt. többszöri módosításával a jogalkotó igyekezett az új társadalmi, gazdasági kihívásoknak megfelelni, de a társadalmi szemlélet és a bírói gyakorlat alapvetően hosszú évtizedekre konzerválta azokat a „sablonokat”, amelyek a házasság felbontása során a gyermek édesanyjánál való elhelyezését, a házastársi közös lakás édesanya általi, a gyermek lakhatását is biztosítandó kizárólagos használatát eredményezték. A kötelező foglalkoztatottság alapján minden apának volt munkahelye, a munkakönyv alkalmas volt a munkahelyek változásának követésére, így a tartásdíj automatikus megállapítása sem igényelt hosszadalmas bizonyítási eljárást. Az automatizmus tetten érhető volt a kapcsolattartások ritmusának és módjának szabályozásában is, mely a „vasárnapi apukák” jelenség szomorú tényéhez vezetett. A sablonosság abban is megnyilvánult, hogy valójában mindegy volt, valami kirívó ok vezetett-e házasság megromlásához vagy az ok maga is „sablonosnak” volt mondható (felek eltérő életvezetése, családi élettel kapcsolatos elképzeléseik, gyermeknevelési elvek különbözősége stb.), a végeredmény ugyanaz volt. Ennek hátterében persze olyan társadalmi tradíciók is álltak, amelyek szemléletformáló hatása kevésbé írható a jogalkotó vagy a jogalkalmazó számlájára. Még az ezredforduló táján sem volt szokatlan jelenség, hogy a közös megegyezéssel zárult perekben a gyermekek 90%-a a felek egyezsége alapján az anyához került, a bontó okokra alapított ítélleti döntésekben azonban ez az arány már sokkal kedvezőbb volt. A szülők közötti „versengésben” az anyák javára 60%-ban döntött a bíróság. Az esetek elsöprő többségében 90%-ban annál a szülőnél helyezte el a bíróság a gyermeket, akinél a gyermek a per megindításakor lakott. Ebből egyes szerzők azt a következtetést vonták le, hogy a bíróságok túlzott jelentőséget tulajdonítanak az állandóság követelményének.^[36] Az adatokból levonható olyan következtetés is, mely szerint az anyák csak nagyon ritkán mennek bele olyan megállapodásba, mely szerint a gyermeket az apa neveli tovább. Ennek oka az anyai érzelmeken és az őszinte ragaszkodáson túl leginkább az, hogy a társadalom közfelfogása szerint egy anya „nem mondhat le” a gyermekéről. A szóhasználatból is kitűnik, hogy a közvélemény szerint az a normális, ha a gyermek az anyjánál van, ehhez képest, ha a bíróság az apát jogosítja fel a gyermek feletti szülői felügyeleti jogok gyakorlására, akkor azt mondjuk, „elvették” az anyától a gyermeket, vagy – ha egyezséget kötöttek, akkor – eléggé elítélendő módon „lemondott” a gyermekéről.^[37] A következőkben azt kívánjuk bemutatni, hogyan reagált a jogalkotó az ezredfordulónak a letelepedés és a munkavállalás liberalizálódásával járó gazdasági, társadalmi változásaira.

2.2.3. A hatályos bontójogunk jellemzői

[20] A családjogi szempontból jelentős társadalmi viszonyoknak a nyugati társadalmakban tapasztalható változásai a családszerkezet fokozatos átalakuláshoz vezettek, melyek Magyarországon hosszabb távon jelentkeztek, mert a társadalmi mobilitás gyakran eltér a tudati állapottól.^[38] A jogi szabályozás szempontjából jelentős demográfiai kutatások szerint az ezredfordulót megelőző évtizedek tendenciáinak hatására növekszik az egyszülős családok és így azon háztartások aránya, amelyekben egy szülő – jellemzően az anya – él együtt a gyermekével. A házasságok száma csökken, megnőtt a válások száma, az együttélés jellemző formája inkább az élettársi kapcsolat. Az ezredfordulót megelőző évtizedek alatt megkezdődött a házasságkötési életkor kitolódása is. Az ún. második demográfiai átmenetként említett korszak (Nyugat-Európában a '60-as éveket, Magyarországon a '80-as éveket követő évtizedek) kutatói olyan magatartási és értékrendben bekövetkezett változásokat is feltárnak, amelyek az egyén oldaláról az egyéni önrendelkezés és a döntési autonómia kiszélesítésének igényével, társadalmi oldalról viszont a társadalmi szolidaritás erősödésének az igényével jellemezhetők.^[39]

[21] A demográfiai változások hazai következményei közül az egyik, hogy az ezredfordulón markánsan megjelent a közvélekedésben, miszerint a boldogtalanná vált házasságokat nem kell fenntartani. A társadalom toleránsnak mutatkozik azokkal a bontásokkal szemben is, amelyek kiskorú gyermeket érintenek: ha véglegesen megromlott a házasság, a közös gyermeknek sem érdeke a házasság fenntartása. A tradícióktól, a hagyományos családfelfogástól való eltávolodást jelzik azok a szemléletbeli változások, amelyek szerint a megromlott házasságokat a gyermek érdekében sem kell fenntartani. A szemléletváltás megjelenik a családi életformával kapcsolatos kérdésekben való választáshoz fűződő jogot illetően is (->[élettársi kapcsolat](#)).^[40] A meggondolatlan, elsietett válóperek elleni küzdelmet sem a válási procedúra megnehezítésével, hanem továbbra is a három hónapos „gondolkodási idő” beiktatásával folytatta a jogalkotó.^[41]

[22] Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiójának elfogadásával lezárult egy hosszú vita, amely a családi jogviszonyoknak a polgári jogviszonyoktól elkülönült, illetőleg a polgári jog keretén belüli szabályozása kérdésében zajlott. A vita az egységes szabályozás javára dőlt el. Ezt a XXI. század kihívásaira való egyik válaszlehetőségnek tekinthetjük annyiban, amennyiben az ezredforduló körüli évtizedek bebizonyították, a Ptk. szabályainak alkalmazása nemcsak a házassági vagyoni jogban, hanem egyes bontó okok értékelésének hatása és a házasság felbontása során érintett más fontos járulékos kérdés vonatkozásában is felmerülhet. Az utóbbi évtizedben a szülők törvényes képviselői joga gyakorlásának módjával, a házastársi hűséggel, a gyermekével való kapcsolattartásban megakadályozott szülő emberi méltóságával összefüggő kérdések már szorosan kapcsolódnak például a személyhez fűződő jogok védelméhez, amelyek a Ptk. alapelveinek, szabályainak az alkalmazását „követelik”.^[42] Ilyenek lehetnek az egyenlő bánásmód elvére (->[az egyenlő bánásmód elve](#)) vagy a magánélethez, családi élethez való vagy akár a magántitokhoz fűződő jog megsértésére való hivatkozások.^[43] Az eddigieknél is nagyobb rugalmasságot igényel a jogalkotótól és jogalkalmazótól egyaránt Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozása következtében megváltozott életviszonyokra való reagálás. A ->[jogharmonizáció](#) a megváltozott életviszonyok és az új életstílusok követelményeként nem hagyható figyelmen kívül, az uniós tagállamban vagy harmadik államban letelepedő, külföldön munkát vállaló több százezer ember megváltozott igénye, a közös szülői felügyeleti jog új tartalma, gyakorlásának módja vagy a kapcsolattartás még szélesebb, új formái iránt.

2.2.4. A Ptk. Családjogi Könyve

[23] A magyar családjogi szabályok az új Polgári Törvénykönyvön belül főként a Családjogi Könyvben jelennek meg (Csjk.). A Ptk. Bizottsági Javaslatával^[44] ellentétben a jogalkotó teljes egészében a Ptk.-n kívül szabályozta a ->[bejegyzett élettársi kapcsolatot](#), és a Bizottság által egyértelműen családjogi kapcsolatnak tekintett *de facto* ->[élettársi kapcsolat](#) szabályozása is csak

részben került a Csjk.-ba, amellyel a jogalkotó nyilvánvalóvá tette azon álláspontját, hogy nem kíván olyan többletjogokat fűzni e párkapcsolati formához, amely által az teljes családjogi védelemben részesülhetne.^[45] A magyar bontójog rendszere az új szabályozásban annyiban nem változik, hogy továbbra is az ún. feldúltsági elvet követi. A házastársak egyező akaratnyilvánításán alapuló („megegyezéses”) és a nem megegyezésen alapuló bontás szabályait a törvény szövegében a korábbinál élesebben választja szét.^[46] Ezzel még inkább hangsúlyozza, hogy a házasság intézményének védelme nem jelenti a teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott házasságok felbontásának adminisztratív eszközökkel való megakadályozását, illetve megnehezítését, valamint hogy a házasság felbontása szempontjából a megromlás folyamatának és az annak következtében kialakult objektív helyzetnek van jelentősége. Míg a Csjt. nem határozta el egyértelműen a kétfajta bontás közötti különbséget, hiszen a házaspár kölcsönös megegyezése a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásának, a járulékos kérdésekben való megegyezés pedig az egyező akaratnyilvánítás véglegességének bizonyítékeként jelent meg, addig a Csjk. az előbb említett két esetet – dogmatikailag – *quasi* önálló bontásoknak tekinti. A nem megegyezésen alapuló bontásnál a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásához az életközösség megszűnésének tényét és a különélés időtartamát tekinti fő szempontoknak. Az életközösség megszűnése folyamatának annyiban van jelentősége, amennyiben vizsgálja: van-e még kilátás az életközösség helyreállítására. A feldúltságot befolyásoló körülmények körében továbbra is számos egyedi szempontot vizsgálhat a bíróság a „nem megegyezéses” bontások esetében, így például a különböző házassági együttélést sértő magatartásoknak (szexuális hűtlenség, ún. szenvedélybetegségek, durva, tetteges bántalmazás) a másik fél általi tolerálását, a másik fél megbocsátási készségét, a felek egymással szemben tanúsított magatartását. A bontás megegyezésen alapuló eseténél ezeket a körülményeket sem vizsgálja a bíróság, ha a házastársak végleges akaratelhatározáson alapuló, befolyásmentes megegyezésük alapján kérik a házasság felbontását. A véglegesség, befolyásmentesség megállapításához elegendő a felek személyes meghallgatása. Ez a megoldás összhangban van azzal, hogy a jogrendszerek többsége a megegyezésen alapuló bontást önálló lehetőségként, absztrakt bontási okként ismeri, tág teret engedve ezzel a felek önrendelkezési jogának és felelősségvállalásának döntéseik meghozatala során. A megegyezésük tartalmazhatja, de már nem kell tartalmaznia a házastársi közös vagyon megosztásáról szóló megállapodást. A jogalkotó itt arra volt figyelemmel, hogy az utóbbi évtizedekben a vagyoni viszonyok sokkal összetettebbé váltak, üzletrészek, tagsági viszonyok, más vagyoni értékű jogosultságok és az ezekkel járó vagyoni természetű kötelezettségek is jelentős elemei a házastársak vagyonának, amelyek megosztása bonyolultabb, komplexebb, időigényesebb vizsgálatot igényel a jogalkalmazótól és az ebben megegyezésre kötelezett felektől is. Ez a kötelezettség a válás egyszerűbbé tétele ellen hatna, megnehezítené a házastársak dolgát. A gyors és átgondolatlan egyezségkötések pedig az utólagos jogviták, az egyezség megtámadásának számát szaporítanák.

[24] A Csjk. elhagyja a hároméves különélésen alapuló bontási formára való utalást is. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy e forma alkalmazására elenyészően kevés esetben került sor.^[47] A fent kifejtettekéből következően sokkal inkább arra helyezi a hangsúlyt, hogy a járulékos kérdésekben való megegyezés során széleskörű lehetőséget biztosítson a szülők számára jövőbeni együttműködésük minél zavartalanabbá tételéhez, elsősorban a gyermek legfőbb érdekének érvényre juttatása céljából. A jogszabály szövege a „Szülői felügyelet” című rész új fogalomrendszeréhez igazodik, tehát nem a gyermekelhelyezés, hanem a szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése terminológiát használja. Különbséget tesz a megegyezés tárgya vonatkozásában aszerint, hogy a felek – döntésüknek megfelelően – a szülői felügyeletet a jövőben közösen gyakorolják-e vagy sem. A szülői felügyeleti jog közös gyakorlásában való megállapodás keretjelleget, a felek által rugalmasan szabályozható, módosítható. Nem követeli meg a jogalkotó, hogy annak tartalmi elemeit részletesen szabályozzák a felek.^[48] Ezért a jogalkalmazók számára megválaszolandó kérdésként merült fel, hogy amennyiben a felek a házasság felbontása vagy a szülői felügyelet rendezése iránti perben közös szülői felügyeletben

állapodnak meg, az egyezségük kiterjedhet-e a kapcsolattartás rendezésére. Az új Ptk. Tanácsadó Testülete e kérdésben úgy foglalt állást, hogy:

A közös szülői felügyelet szabályozásnak az (volt) a célja, hogy a bíróságnak ne kelljen a kapcsolattartást rendeznie. Ez azt feltételezi, hogy a szülők között olyan együttműködési készség van, amely mellett nincs szükség a kapcsolattartás külön rendezésére. A közös szülői felügyelet is csak ilyen helyzetben rendelhető el. A szabályozás nem várja el, hogy a felek emellett a kapcsolattartásban megállapodjanak, de nem is tiltja meg a feleknek, hogy ezt tegyék. A közös szülői felügyelet mellett a kapcsolattartásban való megállapodás így nem jogszabálysértő, még akkor sem, ha a két jogintézmény elvileg kizárja egymást. A feleknek a kapcsolattartás kérdésében kötött egyezsége tehát közös szülői felügyelet mellett is jóváhagyható.^[49]

[25] Ha a szülők a szülői felügyeleti jog közös gyakorlásában állapotnak meg, a gyermek lakóhelyét kell meghatározniuk és a tartása kérdésében kell megegyezniük. El kell dönteniük, hogy ki használja a későbbiekben az utolsó közös lakást (->háztársi lakáshasználat), de a gyermek lakóhelyét nem feltétlenül annál a szülőnél kell megjelölniük, aki a háztársi közös lakást használja. Előfordul, hogy a gyermeknek ténylegesen két lakóhelye van. Ennek tipikus esete az ún. „váltott elhelyezés” (*residence alternée*) megvalósulása, amikor a bontást követően a gyermek váltva, közel azonos időt tölt mindkét szülő háztartásában. Bár ezt a lehetőséget külön nem nevesíti a jogalkotó, ám megengedhetősége nyilvánvaló abból, hogy a megállapodás jóváhagyásának nem kötelező tartalmi eleme a kapcsolattartás módjának, idejének, ritmusának szabályozása. Az új Ptk. Tanácsadó Testülete állást foglalt a gyermek lakóhelyének meghatározása kérdésében, mert a gyakorlatban problémát okozott a gyermek lakóhelyének meghatározása, amikor a közös szülői felügyelet keretei közötti „váltott elhelyezés”^[50] valósult meg, és ez esetben mindkét szülő szerette volna a saját lakását a gyermek lakóhelyeként megjelölni. Az új Ptk. Tanácsadó Testületének véleménye szerint

Közös szülői felügyelet esetén a szülőknek nem kell megegyezniük a kapcsolattartás kérdésében, de a gyermek lakóhelyét meg kell jelölniük. Az állampolgárok lakcímének, tartózkodási helyének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. törvény 5. §-ának (2) és (3) bekezdése, valamint annak végrehajtásáról szóló 146/1993. (X. 26.) Korm. rendelet 30. §-a alapján is egyértelmű ez a szülői kötelezettség. A szülőknek ezért rögzíteniük kell, hogy kettejük közül melyikük lakóhelye szolgál a gyermek lakóhelyéül. Ha a váltott gondoskodás kéthetenkénti vagy több havonkénti váltásban valósul meg, akkor gyakorlatilag előfordulhat, hogy a gyermek ténylegesen két helyen lakik, azonban a gyermeknek ilyen esetben is csak egy nyilvántartott lakóhelye lehet. Ez gyermekvédelmi szempontból is lényeges kérdés. A szülők így kötelesek a gyermek lakóhelyének a rögzítésére.^[51]

[26] Ez utóbbi esetben van jelentősége a tartásdíjban való megállapodásnak is, hiszen a váltott elhelyezés esetén a szülők közel azonos mértékben járulnak hozzá a gyermek tartásához.

[27] Ha a felek a bontást követően nem kérnek közös szülői felügyeletet, elsődlegesen abban kell megegyezniük, hogy a szülői felügyeletet ki gyakorolja. Ebben az esetben a gyermek lakóhelye automatikusan igazodik a szülői felügyeletet gyakorló szülő lakóhelyéhez. Szükséges megállapodniuk a gyermek tartása kérdésében és dönteniük kell az utolsó közös lakás

használatáról. Lényeges továbbá, hogy a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartásról való megállapodás is a bírói egyezség része legyen. Akár közös szülői felügyeletről van szó, akár nem, a felek megállapodhatnak a házastársi tartás kérdésében is.

[28] A házastársak megállapodását egyezségbe kell foglalni és azt a bíróság jóváhagyja. A bíróság által jóváhagyott egyezségnek az ítélettel azonos hatálya van. A bíróság csak egyértelmű, konkrét és végrehajtásra alkalmas egyezséget hagyhat jóvá, vagyis az egyezségben meg kell határozni a kötelezettségek teljesítésének módját, idejét, és az egyezség nem tartalmazhat bizonytalan, teljesíthetetlen feltételeket. A korábbi jogi szabályozáshoz képest változás, hogy a megegyezéssel bontás szabályainál már nem rendelkezik a jogszabály arról, hogy a felek tartós jogviszonyát rendező egyezség bírói úton történő megváltoztatását az egyezség megkötésétől számított két éven belül csak kivételesen, az ott írt feltételek fennállása esetén lehet kérni.^[52] A törvény ugyanis az egyezségnek a szülői felügyelet gyakorlásának rendezésére, a gyermek tartására és a kapcsolattartásra vonatkozó rendelkezéseit csak abban az esetben engedi megváltoztatni, ha az a felek kiskorú gyermekének érdekét szolgálja.^[53] A többi rendelkezés esetén (házastársi lakáshasználat, házastársi tartás) a szerződések bírói úton történő módosítására egyéb általános vagy speciális kötelmi jogi feltételek vonatkoznak.

[29] A házastársak döntési autonómiájának tiszteletben tartása jelenik meg az eljárási szabályok közelmúltbeli változásában. A bíróságnak már nem kell vizsgálnia, hogy a házastársak megállapodása megfelel-e a felek méltányos érdekeinek. A házastársak megállapodásának bírói egyezség formájában történő jóváhagyásához a bíróság már kizárólag azt vizsgálja, hogy az egyezség megfelel-e a jogszabályoknak.^[54] Ez álláspontunk szerint nem ütközik a családjog egyik fontos alapelvével – a méltányosság és a gyengébb fél védelme elvének figyelembevétele a családi jogviszonyok rendezésében –, hiszen e szempontokat alapelvi jellegüknél fogva átfogóan, valamennyi családi jogviszonyra kiterjedően előnyben részesíti a jogalkotó és a jogalkalmazó a vita rendezése során.^[55] Az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelme a koránál, egészségi állapotánál, lehetőségeinél fogva segítségre szoruló, kiszolgáltatott fél helyzetének a figyelembevételét jelenti. Nem vitásan fokozott védelemre szorul a gyermek, aki e minőségében korából és helyzetéből adódóan különleges bánásmódot igényel, és a hozzátartozók közötti erőszak (-> **családon belüli erőszak**) miatt különleges bánásmódra tarthat igényt – többek között – a bántalmazott házastárs és gyermek. A jogalkotó az elmúlt tíz évben az egész társadalom szemléletváltását, a közösség felelősségvállalását a családokért, az egyes családtagokért, az egyéni problémák megoldásért igyekezett ösztönözni a távollét intézményének előbb büntetőjogi, majd polgári jogi szabályozásával,^[56] így a Csjk.-n kívül speciális jogszabályok is előmozdítják az alapelv érvényesülését.

2.2.5. A kiskorú gyermek érdeke

[30] A Csjk. a Csjt.-től eltérően már nem egyszerűen csak rögzíti, hogy a közös kiskorú gyermek érdekeit a házasság felbontásánál figyelembe kell venni, hanem – a nemzetközi és az európai normáknak megfelelően – alapelvi szinten szabályozza a gyermek érdekének védelmét amikor kimondja, hogy a családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai (-> **a gyermekek jogai**) fokozott védelemben részesüljenek [Ptk. 4:2. § (1) bekezdés]. Bár a Csjk. a nemzetközi dokumentumok terminológiáját (*the child's best interest*) nem veszi át, de tartalmát tekintve a gyermek legfőbb érdekeinek érvényesülését célzó intézkedéseket tartalmaz azzal, hogy a „fokozott” védelem a gyermek számára az adott helyzetben lehető legjobb, az érdekeire leginkább tekintettel levő megoldás alkalmazását jelenti. A gyermeket védő alapelv tartalma kettős: egyrészt azt kívánja biztosítani, hogy valamennyi, a gyermekkel összefüggő jogviszony elsődleges szempontja a gyermek érdeke legyen, másrészt azt, hogy a gyermek az őt érintő szülői döntéseknek, hatósági eljárásoknak ne tárgya legyen, hanem olyan legfőbb érdekeltje, akit tájékoztatni kell a szóban forgó kérdésekről, jogosult azokról véleményt nyilvánítani és az ítézőképessége birtokában levő gyermek véleményét – korának, érettségének megfelelően – kellő

súllyal figyelembe kell venni.^[57]

[31] A gyermek érdeke azonban eltérő lehet a bontóperekben attól függően, hogy szülei válásáról vagy az őt közvetlenül érintő járulékos kérdések mikénti rendezéséről van szó. A bontás kérdésében a gyermek érdeke egy a fontos mérlegelendő szempontok közül, az elsődleges az, hogy a házasság a gyermek számára a lehető legkisebb megrázkódtatással szűnjön meg. A gyermekre kiható járulékos kérdések – mint a szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése, a gyermek tartása, a különélő szülővel való kapcsolattartás – vonatkozásában azonban a gyermek érdeke már nemcsak egy érdek a vizsgálandó szempontok közül, hanem a legfőbb érdek, amelynek érvényesülnie kell a Gyermekek Jogairól szóló New York-i Egyezmény^[58] 3. cikkének 1. pontjában foglaltakkal összhangban. Az Egyezmény 9. cikkének 2. pontja alapvető elvként rögzíti a szülői felügyeleti joggal és a kapcsolattartási ügyekkel összefüggésben, hogy: „valamennyi érdekelt félnek lehetőséget kell adni az eljárásban való részvételre”. Ez teremti meg a lehetőségét annak, hogy a 12. cikk alapján az ítélőképessége birtokában levő gyermeket az őt érintő eljárásokban meghallgassák, és minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét.

[32] A gyermekközpontú vagy gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi és európai uniós jogforrásai biztosítják e fenti két jog érvényesülését az igazságszolgáltatásban, a rendőrségi, a hatósági, a bírósági eljárások során.^[59] A gyermekek jogainak az igazságszolgáltatásban való minél hatékonyabb érvényesülését célozza az Európai Unió gyermekjogi tematikája,^[60] amellyel az EU a tagállamokat kívánja segíteni a gyermeki jogok mind szélesebb körben való megismertetése, érvényesülése, a gyermek egyenjogú partnerként kezelése terén. A gyermek önálló alanyként, önálló jogok hordozójaként kizárólag az utóbbi harminc esztendőben lépett a jog színpadára, és a fent megnevezett jogosítványai biztosítják számára, hogy véleményét az őt érintő kérdésekben kellő súllyal figyelembe vegyék az igazságszolgáltatásban való részvétele során.

[33] A Csjk. nem a bontóper, hanem a szülői felügyeleti jog szabályai között rendezi a gyermek részvételét, szabad véleménynyilvánítási jogát, amikor kimondja, hogy a 14. életévét betöltött gyermek szülői felügyeletére vonatkozó döntés csak egyetértésével hozható (kivéve, ha a gyermek választása a fejlődését veszélyezteti).^[61] De a bontóperekben is felmerülhet, hogy a szülői felügyelet rendezésével kapcsolatos egyezségek jóváhagyásánál a szülők egyetértése esetén szükséges-e a 14. életévét betöltött gyermek akaratának megismerése meghallgatása útján vagy egyéb módon. Az irányadó bírói gyakorlat továbbra is az, hogy a gyermeknek a szülői felügyeleti jog gyakorlásával kapcsolatos álláspontjáról a bíróság a szülők erre vonatkozó egyező nyilatkozata alapján is tájékozódhat. Ha azonban a bíróban a gyermek kívánságát illetően a per adatai alapján kétség merül fel, a gyermeket közvetlen vagy szakértő közreműködésével meg kell hallgatni.^[62] Az európai gyakorlattal összhangban a hazai gyermekközpontú igazságszolgáltatás bírósági koncepciója is útmutatóul szolgál az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek részére a gyermek tájékoztatáshoz való jogának tiszteletben tartásához, meghallgatásának körülményeihez és az eljárásban való képviseléséhez.^[63]

3. Közvetítői eljárás a házassági bontóperben

[34] A házastársak békítése, békéltetése (->**alternatív vitarendezési módok**) egészen a korai polgári társadalmak kialakulásáig az érvénytelenítés mellett a bontást helyettesítő intézmény volt. Az egyházi bíráskodásban arra irányult, hogy a házasfeleket eltérítse válási szándékuktól. A békéltetés intézményesített formában a protestantizmus elterjedésével jelent meg, azzal párhuzamosan, hogy a jogalkotás a kölcsönös megegyezésen alapuló bontás jogosultságát elismerte. A békítők szerepe még a XVIII. században is elsődlegesen a válásról való „lebeszélésre” korlátozódott, türelemre intették a feleket vagy haladékot rendeltek el. Ez a szisztéma hagyományozódott aztán a későbbi századokra, amennyiben a bontóper előtti kötelező békítésekben, a kétfordulós bontóperekben esélyük van a

házas pároknak átgondolni válási szándékukat.^[64] E jogintézmény modern felfogása is elsősorban a házasság védelmét szolgálja, annak fennmaradását célozza. A csekély számban eredményes békítések azonban jól mutatják, hogy az alternatív vitarendezési formáknak más, de éppoly fontos szerepük lehet a válással kapcsolatos vitás kérdések rendezésében.

[35] Az alternatív vitarendezési módok közül a közvetítői eljárás (->mediáció) igénybevételenek lehetőségét az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a családi közvetítésről szóló R (98) 1. sz. Ajánlásában már a múlt század utolsó évtizedében javasolta a tagállamoknak a családi jogviták rendezéséhez. Nem kizárt, hogy a házastársak kapcsolatának helyrehozatalában is segítséget nyújthat a mediáció alkalmazása, de elsődlegesen egyrészt a válni akaró házastársaknak segít a kulturált válásban és a vitás kérdések megegyezései rendezésében, másrészt a gyermek érdekében segítséget nyújt a feleknek a gyermekkel kapcsolatos vitás kérdések békés rendezésében. A mediációs eljárás alkalmazásának jelentőségét ismerte fel az Európai Parlament és Tanács, amikor a 2008/52/EK irányelvben^[65] kötelezte a tagállamokat a közvetítői eljárásnak a tagállamok jogrendszerébe történő bevezetésére.^[66] Az Irányelv elsősorban a határokon átnyúló jogvitákban szorgalmazta a mediáció bevezetését, de a legtöbb tagállam a nemzeti jogviták rendezésére is alkalmas szabályozó rendszert alkotott. Számos tagországban – így hazánkban is – létező informális gyakorlatok alapján nemcsak a bíróságon kívüli jogviták, hanem a bírósági, peres eljárásban alkalmazható szabályok megalkotására koncentrált. A közvetítői eljárás bírósági eljárásokban való alkalmazhatóságát a jogalkotó a Kvtv. rendelkezéseinek bővítésével,^[67] a jogalkalmazó pedig a bírósági szervezetrendszernek a peres eljárás szabályaitól eltérő békés vitarendezési eljárás szabályainak alkalmazására való alkalmassá tételével teremtette meg. E feltételek fennállása esetén beszélhetünk bírósági közvetítésről.^[68]

[36] A bírósági közvetítés szempontjából a következő történeti lépést a közvetítői eljárásnak a Csjk.-ban való megjelenése jelentette. A Csjk. a mediációról két nagy területen rendelkezik: a házasság felbontásával összefüggő vitás kérdések lehetséges rendezési útjaként, valamint a szülői felügyelet körébe tartozó, a bontóper során felmerülő (elsősorban gyermeket érintő) vitás ügyekben. Ez utóbbi esetben arra is lehetőség van, hogy a bíróság vagy a gyámhatóság a szülői felügyelet gyakorlásának rendezésével, valamint a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartással összefüggő kérdésekben kötelezően elrendelje a közvetítés igénybevételét.^[69] Az ún. kötelező közvetítés nem azt jelenti, hogy a feleket a bíróság vagy a hatóság akaratuk ellenére tárgyalóasztalhoz kényszeríti, hanem azt, hogy a bíró vagy a hatóság munkatársának rendelkezése nyomán a felek kötelesek megjelenni a közvetítő előtt, aki tájékoztatja őket a mediációs eljárás lényegéről, megkönnyítve a felek számára a döntést abban a kérdésben, hogy jogvitájuk rendezésének hagyományos vagy alternatív útját válasszák.

[37] A Csjk. a házasság megszűnésének szabályai között külön kiemeli a mediáció igénybevételenek lehetőségét. A házasság felbontásánál egyrészt utal a konfliktus rendezésének ezen új, alternatív lehetőségére, valamint arra, hogy a felek saját elhatározásukból vagy a bíróság kezdeményezésére – kapcsolatuk, valamint a házasság felbontásával összefüggő vitás kérdések megegyezésen alapuló rendezése érdekében – közvetítői eljárást vehetnek igénybe, akár a bontóper megindítása előtt vagy a bontóper alatt, és az ennek eredményként létrejött megállapodásukat perbeli egyezségbe foglalhatják.^[70] A házasság felbontásánál tehát a bíróság javasolhatja, ösztönözheti a feleket, hogy keressék fel a mediátort, de a felek elhatározásán múlik, hogy ezt megteszik-e. Mivel a jogszabály arról is rendelkezik, hogy a közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás perbeli egyezségbe foglalható, így az az egyező akaratnyilvánításon alapuló bontás alapjául szolgálhat, amely azt jelenti, hogy azoknak a házastársaknak is megteremtí az esélyt a békés konfliktusrendezésre, akik közvetlenül egymással nem tudnának megegyezésre jutni a bontóperi járulékos kérdéseiben. A mediátor mint egy semleges, pártatlan személy képes a konfliktusrendezési folyamat irányítására, a felek megegyezés irányába történő terelésére.

4. Eljárási szabályok

[38] A közvetítői eljárás anyagi jogban történő bevezetésének jelentőségét mutatja, hogy az eljárás

szabályok is lényegesen módosulnak az új Pp. hatálybalépésével. A korábbi Pp. rendelkezéseire képest az új törvény osztott perszerkezetre épülő modellje szükségtelenné teszi a bontóperi első tárgyalást követő három hónapos gondolkodási időszak fenntartását. A felek válási szándékának átgondolásra ösztönzése nem akként valósul meg, hogy a bíróság a bontóperi első tárgyalást elhalasztja, hanem akként, hogy főszabály szerint nem ad lehetőséget a perfelvételi tárgyaláson, a perfelvételt követően azonnal a bontókereset érdemi tárgyalására. A pert – ha az ügy körülményei egyébként lehetővé teszik – a perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követően azonnal érdemben akkor kell tárgyalni, ha a fél személyes meghallgatása nem kötelező vagy a feleknek nincs közös kiskorú gyermeke.^[71] A törvény rendelkezése a bontóper perfelvételi szakaszában külön nevesíti a közvetítői eljárásról való tájékoztatást, ezt a bíró kötelezettségévé teszi.^[72] Ennek oka egyrészt nyilvánvalóan az anyagi jogszabályokkal való összhang megteremtése, másrészt viszont annak elismerése, hogy a közvetítői eljárásban való részvételre ösztönzés elősegíti a válás során bonyolulttá váló családi viszonyok hosszú távú, minden érintett családtag számára megnyugtató rendezését.

[39] A házasság felbontása iránti kereset a házasság fennállása alatt terjeszthető elő személyesen és kizárólag a másik házastárs ellen. Perbeli jogutódlásnak nincs helye, bármelyik házastárs halála esetén a bíróság a pert megszünteti. A cselekvőképességében a perindítás tekintetében részlegesen korlátozott személy törvényes képviselőjének hozzájárulása nélkül, a cselekvőképtelen személy a gyámhatóság hozzájárulásával, törvényes képviselője útján indíthatja meg a pert. A házasságot felbontó ítélet mindenkivel szemben hatályos. Ez azt jelenti, hogy az ítélet jogerőre emelkedését követően a házasság bontás útján történő megszűnését sem a felek, sem mások (például az örökösök) nem vitathatják. A házasságot felbontó ítélettel szemben a bontás kérdésében sem felülvizsgálatnak, sem perújításnak nincs helye.

5. A házasság megszűnése az Európai Unióban

[40] A „vegyes házasság” nem újkeletű jelenség. A különböző országok bontójogai pedig rendkívüli eltéréseket mutatnak. A nemzetközi elemet tartalmazó családi viszonyok számának növekedése, így a bontójogok nemzetközi zűrzavara már a XX. század elején oda vezetett, hogy az egyes nemzeti családjogi törvények összeütközéseinek feloldására többoldalú egyezmények születtek. Az 1902 és 1905 között létrejött hágai egyezmények rendezték az alkalmazandó jog problémáit a házasság érvényessége, felbontása, jogi hatásai, továbbá a gyámság és a gondnokság körében. Magyarország (még az Osztrák–Magyar Monarchia részeként) ezeknek a hágai egyezményeknek többségét ratifikálta, és azok egyike-másika az 1970-es évekig hatályos volt.^[73]

[41] A családok internacionalizálódásának üteme a XX. század második felében felgyorsult. Egyre nőtt a vegyes házasságok száma, és ezzel a bontások száma is, mely részben az EU területén az uniós polgárok szabad vándorlására, a letelepedés, a tartózkodási hely szabad megválasztására vezethető vissza. Az európai uniós jogharmonizáció hullámai a XXI. század elején érték el a nemzetközi családjogot. A joghatósági, elismerési és végrehajtási, továbbá a kollíziós szabályok egységesítésének kiemelkedő jelentőségét mutatja, hogy több mint tizenötmillió olyan házasság létezik az Európai Unió államaiban, amelyekben a házastársak állampolgársága különböző; s ezek száma folyamatosan nő. Az államhatárokat átlépő családjogi kapcsolatok a nemzetközi magánjogi viszonyok egyik leggyakrabban előforduló esetcsoportját képezik, és ezért a diszciplína egyik legfontosabb területét jelentik. Az Európai Unióban például minden ötödik házasság „nemzetközinek” tekinthető, mivel a házastársak állampolgársága/*domiciliuma* különböző vagy közös szokásos tartózkodási helyük eltér állampolgárságuktól/*domiciliumuktól*. Ehhez hasonló arányt, körülbelül 16%-ot tesznek ki a „nemzetközi” házasságok az Európai Unió bontási statisztikájában.^[74]

[42] A házassági és szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek hatályos uniós szabályozása a *Brüsszel IIa rendeletben* történik. A rendelet célja, hogy a határon átnyúló házassági eljárások és az azokkal összefüggő, vagy azoktól független (élettársi kapcsolatokban felmerülő) szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben egységes szabályokat hozzon létre a joghatóság és a határozatok elismerése és

végrehajthatóvá nyilvánítása terén, és ezzel hozzájáruljon a családjog e fontos területein a jogbiztonság és a kiszámíthatóság növeléséhez. A rendelet 2005-ös reformjának pedig lényeges törekvése volt a gyermekek érdekeinek erőteljesebb figyelembevételére. A rendelet tárgyi hatályára vonatkozó rendelkezéseknél szembeűnő, hogy a rendelet a házasság megszűnésének tágabb értelmezését követi, miszerint az kiterjed a házasság felbontása, a különválás vagy a házasság érvénytelenítése iránt indított eljárásokra is. Ennek magyarázata, hogy egy házasság létezésének, érvényességének megítélése a házasság felbontásának előkérdése, ezért rendkívüli fontosságú, és nem elsősorban egy tagállam bírósága joghatóságának megállapítása szempontjából, hanem a házasság felbontására alkalmazandó jog miatt.^[75] Mivel számos tagállam jogrendszere ismeri a különválás (*separatio*) intézményét,^[76] így a rendelet ezt külön nevesíti az ügýtípusok között. A rendelet nem érinti a vétkesség kérdését, a házastársak házasság megromlásához vezető magatartásait. Nem terjed ki olyan vallási jellegű eljárásokra, amelyek a bevándorlás következtében egyre gyakoribbá válnak (például a muzulmán és a hindu házasságok). A *Brüsszel IIa rendelet* felülvizsgálata folyamatban van.

[43] A 2012. június 21-étől alkalmazandó *Róma III. Rendelet* (továbbiakban: Rendelet) a házasság felbontására és a különválás esetére az alkalmazandó jogot határozza meg (->*kollíziós norma*), változatlanul hagyja a *Brüsszel IIa rendelet* házassági ügyekre vonatkozó joghatósági szabályait. A rendelet alapvetően a házastársakra bízva a bontóperben vagy a különválási eljárásban alkalmazandó jog megválasztását, ami csak olyan anyagi jog lehet, amelyhez szoros kapcsolat (*close connection*) fűzi a házastársakat. Ez lehet a szokásos tartózkodási helyük vagy állampolgárságuk szerinti állam joga, de a felek jogválasztásának hiányában is meghatározza, hogy mely tagállam anyagi joga lesz alkalmazandó, függetlenül attól, hogy mely tagállam bíróságánál nyújtották be a keresetet. A jogválasztás hiányában az alkalmazandó jog fő kapcsolólelve a házastársak eljárás megindításakor fennálló szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga, a többi kapcsolólövet csak ennek hiányában lehet alkalmazni. A Rendelet 9. cikke szabályozza az alkalmazandó jogot arra az esetre, amikor a felek a különválást szeretnék házasságfelbontássá változtatni. Ha a felek e célból fordulnak bírósághoz, és nem választották meg az alkalmazandó jogot, akkor a különválásra alkalmazott jogot kell alkalmazni a házasság felbontására is. Ez a folytonosság elősegíti a felek szempontjából a kiszámíthatóságot és erősíti a jogbiztonságot.

[44] A megerősített együttműködésben részt vevő tagállamok bíróságai két esetben megtagadhatják, hogy a Rendelet szerinti alkalmazandó jog szabályai szerint járjanak el. Az egyik eset csak rendkívüli körülmények esetére teszi ezt lehetővé, akkor, ha az alkalmazás nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen az eljáró bíróság országának közrendjével, a másik eset, ha a szóban forgó tagállam nemzeti joga nem rendelkezik a házasság felbontásáról (például Máltán 2011-ig), vagy az adott házasságot nem tekinti érvényesnek (például az azonos nemű párok házasságát). Ez a tagállam nem kötelezhető arra, hogy házasság felbontásáról rendelkezzen. A megtagadási okok nagyon komplex jogalkalmazási problémákat vethetnek fel, és számos ország (Finnország, Svédország) e klauzulák beiktatása miatt nem is vett részt a megerősített együttműködésben.

6. A tagállamok bontójogi rendszerei

[45] Az Európai Unió 25 tagállamában 2005-ben folytatott összehasonlító jogi vizsgálat szerint tendenciaként figyelhető meg a közös megegyezésen alapuló bontások növekvő száma és a vétkesség mint bontóelv szerepének háttérbe szorulása. Még mindig szélsőséges különbségek figyelhetők meg a tagállamok jogi megoldásai között mind a lehetséges bontóokok, mind az eljárások tekintetében.^[77]

[46] A közös megegyezésen alapuló bontás egyes tagállamokban önálló bontóok, másutt a felek konszenzusa a házasság helyrehozhatatlan megromlására utaló körülmény. Néhány államban tényleges különválásnak kell megelőznie, melynek Ausztriában, Dániában hat hónapos, míg Írországból négyéves időtartamúnak kell lennie.^[78] Általában a közös megegyezésen alapuló bontás szükségtelessé teszi a házasság megromlásához vezető okok feltárását.

[47] A házasság helyrehozhatatlan megromlásán alapuló bontás esetén Németországban, Görögországban, Szlovákiában, az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Olaszországban, Ausztriában a helyrehozhatatlan, teljes megromlást bizonyítékokkal szükséges alátámasztani. Franciaországban, Olaszországban, Ausztriában e bizonyítékok között szerepel a meghatározott ideig tartó tényleges különválás ténye, időtartama, Lengyelországban a teljes megromlást is bizonyítani szükséges.^[79]

[48] A francia, a luxemburgi, az osztrák, a portugál, a dán, a ciprusi jogban a házassági bontójog nem a feldúltsági, hanem a vétkességi elven alapul. Így alapot adhat a házasság felbontására például a házastársi kötelezettség súlyos és visszatérő megsértése, a családon belüli erőszak, a házasságtörés.^[80]

[49] A tényleges különváláson alapuló bontás esetén a házastársak közös megegyezése releváns abból a szempontból, hogy egyes tagállami jogok rövidebb különélési időtartamot határoznak meg, ha a felek egyező akarata a házasság felbontására irányul. Ez érvényesül például a dán, a portugál, a luxemburgi jogban. Egyes államok joga lehetővé teszi a különválás bírói regisztrálását, később ez a határozat változtatható át házasságot felbontó ítéletté.^[81]

[50] Bontóok nélküli bontás lehetséges például a svéd vagy a finn jogban, viszont a finn jogban hat hónapos megfontolási idő szükséges a házasság felbontása előtt, míg a svéd jogszabályok szerint csak akkor, ha a felek között nincs közös megegyezés vagy a feleknek 16 év alatti kiskorú gyermeke van.^[82]

[51] Van-e létjogosultsága az európai jogharmonizációs törekvéseknek? Mi sem igazolja jobban az igenlő választ, mint az, hogy az elmúlt öt év statisztikai adatait figyelembe véve a nemzetközi elemet tartalmazó házasságfelbontások aránya az országban lezárult összes bontóperek számához képest Észtországban a legmagasabb, az összes válás mintegy 52%-a, Magyarországon a legalacsonyabb, az összes bontások 1,5%-a, Hollandiában 26%, Németországban 17%, Olaszországban 9%.^[83] Az Európai Unióban folyamatosan nő a nemzetközi családok száma, minden hetedik házasság nemzetközi párok közötti, minden hatodik házasságfelbontás pedig nemzetközi párokat érint.^[84] A Balti államokban, Lettországon, Litvániában, de Dániában és Svédországban is magasabb a válások száma a déli államokhoz (Görögország, Málta, Olaszország) képest, Olaszországban ez az arány 1%. Angliában már 2012-ben 2% volt a válások száma, és azóta folyamatosan csökken.^[85] Magyarországon 2011 óta lassú javulás mutatkozik a házasságkötések számában, ezek váláshoz viszonyított aránya hasonló az uniós átlaghoz.^[86] Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy a jogharmonizációnak a társadalmi folyamatokkal összhangban kell történnie, hiszen az elmúlt öt év statisztikai adatait már lényegesen befolyásolta az új együttélési normák térhódítása és elfogadottsága az Európai Unióban.

7. JEGYZETEK

[1] HEGEDŰS Andrea: „Élettársi kapcsolat kontra házasság hasonlóságok és különbözőségek a hatályos magánjogban” *Acta Universitatis Szegediensis Acta Juridica et Politica Tomus LXVIII*. Fasc. 9, 2006, 22.

[2] GROSSCHMID Béni: *A Házasságjogi törvény, Különös rész*, Budapest, Politzer-féle Könyvkiadó, 1908, 646.

- [3] Az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény 69/B. § (4) bekezdés.
- [4] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 7:4. § (1) bekezdés.
- [5] BH 2001. 554.
- [6] Lásd KÖRÖS András (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata, Polgári jog, családjog*, Budapest, HVG–Orac, 2013, 55–56.
- [7] Roderick PHILLIPS: *Amit isten összekötött..., A válás rövid története*, Budapest, Osiris, 2004, 149–151.
- [8] VOLTAIRE: *Du divorce (1767)*, Paris, Garnier, 1877–1885, 68–70.
- [9] Lásd KÖRÖS (6. j.) 61. A házastársi konfliktusok szociológiájáról, a válás lélektanáról lásd bővebben: CSEH-SZOMBATHY László: *A házastársi konfliktusok szociológiája*, Budapest, Gondolat, 1985; BOGNÁR Gábor – TELKES József: *A válás lélektana*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1986; CSIKY Ottó: *A házasság felbontása*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990.
- [10] MOLNÁR Imre – JAKAB Éva: *Római jog*, Szeged, Diligens, 2001, 156, 423–435.
- [11] BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér: *Római jog*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1976, 397.
- [12] Lásd PHILLIPS (7. j.) 149–151; NAGY Márta: *Bírósági mediáció*, Szeged, Bába, 2011, 63–69.
- [13] BENCZE Lászlóné – CSÁNITZNÉ CSIKY Ilona – CSIKY Ottó: *A házasság megkötése, felbontása, A házastársi tartás*, Budapest, HVG–Orac, 1999, 73.
- [14] WOPERA Zsuzsa: *Az európai családjog kézikönyve*, Budapest, HVG–Orac, 2012, 55.
- [15] Somfai Balázs idézi Hernádi Miklóst, aki szerint a házasság intézményének megroppanása az információs bizalmasság, a jelentős szabadságtöbblet, a megfelelő tolerancia megvilágításában abból is fakad, hogy a házastársak információs és cselekvési autonómiája a különféle ideológiai és állami beavatkozások miatt átminősül, áthangolódik, és jószerivel lehetetlenné válik. SOMFAI Balázs: „Bontás és közvetítés” *Családi Jog* 2007/2, 1–8.
- [16] PAP Tibor: *Magyar családi jog*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1967, 116.
- [17] Lásd BENCZE–CSÁNITZNÉ–CSIKY (13. j.) 69.
- [18] 1074/1988. ajánlás [15].
- [19] Lásd BENCZE–CSÁNITZNÉ–CSIKY (13. j.) 71.
- [20] A szexuális hűtlenség mint utolsó láncszem a kapcsolat megromlásában: „Felek kapcsolatában kezdetektől fogva problémát okozott a felperesi és az alperesi család között szünni nem akaró bizalmatlanság, valamint az ebből fakadó állandó feszültség. A felperes feleség úgy érezte, hogy a kiélezett helyzetben az alperes mindig inkább az általa anyagiasnak tartott családja mellett állt ki”. A felperes ezután alakított ki közelebbi kapcsolatot élettársával, aki korábban a család barátja volt (PKKB 12.P.104.028/1995.).
- [21] A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló 1995. évi LX. törvény.
- [22] BH 1978. 30; BH 1985. 63; Vö. HEGEDŰS Andrea – NAGY Márta: *Családi jogi példatár és jogesetgyűjtemény*, Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2008, 18–19.
- [23] A Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 148. § (2) bekezdés; a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) 1. § (2) bekezdés; Pp. 290. § (3) bekezdés.
- [24] A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (továbbiakban: Gyer.) 27–33. §.
- [25] Gyer. 22. § (1) bekezdés (2014. március 15. előtt hatályos szöveg).

- [26] Gyer. 22. § (2) bekezdés (2014. március 15. előtt hatályos szöveg).
- [27] Csjt. 77. § (3) bekezdés.
- [28] Csjt. 72. § (2) bekezdés.
- [29] A Csjt. 18. § (3) bekezdésében foglaltak értelmében a felek tartós jogviszonyát rendező egyezség megváltoztatását az egyezség jóváhagyásától számított két éven belül a bíróságtól – az egyéb törvényes feltételek megléte esetén is – csak akkor lehet kérni, ha a felek kiskorú gyermekének az érdekét szolgálja, illetve, ha a körülmények változása folytán a megállapodás valamelyik fél érdekét súlyosan sérti.
- [30] Lásd BENCZE–CSÁNITZNÉ–CSIKY (13. j.) 85.
- [31] *A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról szóló 1986. évi IV. törvény* 40. §. Hatályban: 1987. január 1. – 1995. augusztus 29.
- [32] *1995. évi LX. törvény* 31. § (2) bekezdés.
- [33] *Az 1995. évi XXXI. törvénnyel* beiktatott 1. § (2) bekezdés.
- [34] Lásd BENCZE–CSÁNITZNÉ–CSIKY (13. j.) 130.
- [35] Ptk. 4:21. § (5)–(6) bekezdés.
- [36] GRÁD András – JÁNOSKÚTI Gyöngyvér – KŐRÖS András: „Mítosz és valóság – a gyermekelhelyezési perek tapasztalatai a statisztikai adatok fényében” *Családi Jog* 2008/4, 8–9.
- [37] VISONTAI-SZABÓ Katalin: *A szülői felügyeleti jogok gyakorlása rendezésének jogi keretei, pszichológiai háttere és problémái*, Doktori értekezés, Szeged, SZTE ÁJTK, 2014,
- [38] HARMATHY Attila: „Előszó” in SZEIBERT Orsolya (szerk.): *Család, Gyermek, Vagyon*, Budapest, HVG–Orac, 2012, 19.
- [39] SZEIBERT Orsolya: „Család, gyermek és vagyon a XXI. század elején – a tanulmányok elé” in SZEIBERT (szerk.) (38. j.) 22–23.
- [40] Lásd SZEIBERT (38. j.) 23.
- [41] *A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény* (a továbbiakban: régi Pp.) 285. § (4) bekezdés.
- [42] KŐRÖS András: „A Ptk. alkalmazása egyes családi jogviszonyokban” in SZEIBERT (szerk.) (38. j.) 39–40.
- [43] BDT 2006. 1375; BH 2002. 50. Lásd KŐRÖS (42. j.) 45–46.
- [44] VÉKÁS Lajos (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslatok magyarázatokkal*, Budapest, CompLex, 2012.
- [45] A bejegyzett élettársi kapcsolatot a *2009. évi XXIX. törvény* (Bét.) szabályozza, míg a *de facto* élettársi kapcsolatról a Ptk. két helyen rendelkezik: annak meghatározását és vagyoni következményeit a Kötelmi Jogi Könyv, az egy évet meghaladó kapcsolat és közös gyermek esetén a tartásra és a lakáshasználatra vonatkozó rendelkezéseket a Csjk. tartalmazza.
- [46] Ptk. 4:21. § (1)–(3) bekezdés.
- [47] Lásd KŐRÖS (6. j.) 61.
- [48] Ptk. 4:21. § (4) bekezdés; 4:165. §.
- [49] Lásd az új Ptk. Tanácsadó Testület véleményeit a Kúria honlapján. ; HEGEDŰS Andrea: *Polgári jog, Családjog*, Szeged, R.I.M.Á.K., 2018, 80–81.
- [50] Ptk. 4:21. § (4) bekezdés.

- [51] Az új Ptk. Tanácsadó Testület véleményei; HEGEDŰS (49. j.) 81.
- [52] Csjt. 18. § (3) bekezdés.
- [53] Ptk. 4:170. §, 4:180. §, 4:210. §.
- [54] Pp. 239. § (1) bekezdés, 477. §.
- [55] Ptk. 4:4. §.
- [56] A 2006. évi LI. törvénnyel került büntetőjogunkba a távoltartás, míg a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény honosította meg a jogintézményt a polgári nemperes eljárás keretei között.
- [57] Lásd KÖRÖS (6. j.) 28.
- [58] A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény. Kihirdette: A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény szóló 1991. évi LXIV. törvény.
- [59] Gyermekes jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló 1980. évi Hágai Egyezmény 13. cikk (2) bekezdés, Európai Unió Alapjogi Charta 24. cikk (1) bekezdés, a Tanács 2201/2003/EK rendelete (Brüsszel IIa) 11. cikk (2) bekezdés.
- [60] Az Európa Tanács „Építsük Európát a gyermekekért, a gyermekekkel” program; az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról; az Európai Bizottság Gyermekjogi ütemterve.
- [61] Ptk. 4:171. § (4) bekezdés.
- [62] Lásd KÖRÖS (6. j.) 64.
- [63] A Gyermek-központú Igazságszolgáltatás Bírósági Koncepciója.
- [64] NAGY Márta: *Bírósági mediáció*, Szeged, Bába, 2011, 74.
- [65] Az Európa Parlament és Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól.
- [66] Magyarországon a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény (a továbbiakban: Kvtv.) teremtette meg az alapjait a közvetítői eljárás polgári (családjogi) és gazdasági ügyekben való alkalmazásának.
- [67] Kvtv. IV/A. Fejezet, 38/A.–38/H. §.
- [68] A témáról lásd ÉLIÁS Eszter – GYENGÉNÉ NAGY Márta – JELES Judit – KISS Károly – KÖRÖS András – KRÉMER András: *A bírósági közvetítésről mindenkinek – Kézikönyv a jogviták békés rendezéséhez*, Budapest, HVG–Orac, 2016.
- [69] Ptk. 4:172. §, 4:177. §.
- [70] Ptk. 4:22. §.
- [71] Pp. 197. § és 455. § (6) bekezdés.
- [72] A 2016. évi CXXX. törvény 456. §-ához fűzött indokolás.
- [73] MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, Budapest, ELTE Eötvös, 2014, [536].
- [74] Lásd MÁDL–VÉKÁS (73. j.) [526], [527].
- [75] Lásd WOPERA (14. j.) 52.
- [76] Lehetővé teszi a különválást például a belga, a francia, a dán, a portugál, a spanyol jog, melynek időtartama hat hónaptól öt évig terjed. Vö. WOPERA (14. j.) 55.

[77] Lásd WOPERA (14. j.) 52.

[78] Vö. WOPERA (14. j.) 55.

[79] Lásd WOPERA (14. j.) 55.

[80] Lásd WOPERA (14. j.) 55.

[81] Lásd WOPERA (14. j.) 55.

[82] Lásd WOPERA (14. j.) 55.

[83] Lásd WOPERA (14. j.) 56.

[84] WOPERA Zsuzsa: „A határon átnyúló családjogi vitákkal kapcsolatos eljárások” című előadása 2014. május 9-én, a 35. Jogász Vándorgyűlésen hangzott el.

[85] Lásd Eurostat.

[86] Lásd a KSH 2017. február 14-én megjelent közleményét.